

Fornborgar i Huddinge.

Jag har föresatt mig att i sommar 2017 uppsöka och dokumentera alla kända fornborgar inom Huddinge Kommuns gränser. Fornborgarna i Visättra, Solgård, Stensättra, Orångsjö, Ågestaborgen, Vidjaborgen, Mariabergsborgen vid Ådran och Skansberget i Segeltorp.

Besökte tre av de sex fornborgar som finns kring sjön Orången i Huddinge idag den 20/6 2017.

Utflykt I

Solgårds Fornborg

Först fornborgen i Solgård som ligger på berget med vattentornet . Buss 705 vänder vid foten av berget. Därifrån går man uppåt först längs Saturnusvägen, sedan Stenbocksvägen och därpå uppfarten mot vattentornet, brant uppför. Själv cyklade jag från Huddinge centrum, c:a en och en halv kilometer. Alldeles innan toppen på backen går det in en stig till vänster. Den går mellan några fritidshus uppe på berget. Vid ett hus till höger med ganska brant tak delar sig stigen. Där går man till vänster över bergsryggen och en liten bit ner på andra sidan så är man vid fornborgen. Borgen är inte särskilt väl bevarad. Ser lite ut som en slarvig stenmur.

Trots att jag bodde i området mina första 20 år har jag aldrig tidigare besökt fornborgen. Några gånger i min ungdom gjorde jag halvhjärtade försök att hitta den

men misslyckades, antagligen för att jag trodde den skulle likna den magnifika borgen vid Stensättra. Troligtvis fanns ingen skylt som visade vad som faktiskt var fornborg vid denna tid och jag kan helt enkelt ha misstagit den för en naturlig samling stenar.

Visättra Fornborg

Efter detta besök tog jag cykeln nerför Stenbocksvägen igen och därefter Saturnusvägen till vänster fram till Neptunusvägen i en ganska brant backe ner mot ängarna i dalen. Därefter Tellusvägen och Regulatorvägen en liten bit. En vägbom till vänster och där bakom en liten grusväg som leder dig in i skogsbrynet på södra sidan om ängen. Ett par hundra meter in på stigen viker en ännu mindre stig av åt höger i en liten stigning. När backen planat ut går man c:a 50 meter och där viker en ännu mindre stig, svår att upptäcka, av åt vänster uppför en slänt. Följer man den stigen runt berget förbi en klippa som hänger ut och sen liksom bakvägen upp är man snart framme vid borgen.

Varken till eller invid Visättra fornborg finns några skyltar varför den kan vara lite svår att hitta. Borgen är dock bättre bevarad än den i Solgård. Man kan på flera ställen se hur man staplat stenar till en så kallad kallmur. Man förstår också murens funktion att skydda från den sida där man lätt tar sig upp på berget. På motsatta sidan finns ett brant stup. Nedanför borgen på norra sidan finns en ganska spektakulär klippa som hänger ut och skyddar ett område därunder från att nås av regn. Under sådana klippor i Ångermanlands inland har man funnit hällmålningar

bevarade sedan flera tusen år. Jag har bevittnat detta under arkeologiska excursioner med Bernt Ove Viklund och Per Ramqvist. Om dessa målningar inte omedelbart framträder för ögat kan man med hjälp av fotoredigeringsprogram i datorn locka fram dem genom att ur bilden extrahera pixlar med vissa färger. Jag tog några foton av klippan och stenar därunder som jag tänker behandla i Photoshop vid tillfälle. Kanske kan man hitta något även i denna Södertörnsterräng. Jag hyser misstanken att det inte är en slump som bestämt att man valt att bygga en fornborg invid en sådan klippa.

Stensättra fornborg

Stensättra fornborg ligger lite längre österut. Här har dalen övergått i den långa vik av Orlången som kallas Flemingsbergsviken. Man kan med viss möda om man har rätt sorts cykel, cykla ända fram till skylten som visar var fornborgen ligger. Det syns på stigarna att denna fornborg är mera välbesökt än de andra. Den är också bättre bevarad än de övriga. Annars påminner platsen en hel del om platsen för Visättraborgen. En bergsplatå med stup på två sidor och mur på de övriga där fienden annars kunde ta sig upp. En tydlig toppkulle också där man kan hålla utkik. Jag besökte Stensättraborgen vid flera tillfällen i min barn- och ungdom. Orångsskogen var ofta mål för utflykter med familjen och några gånger hängde jag med min kompis Birger och metade i flemingsbergsviken.

Även intill denna borg ligger en spektakulär naturformation. En blockstengrotta, det vill säga en grotta som bildats av att ett stenblock lagt sig mot berget på så sätt att

en hålighet skapats däremellan. Denna grotta duger mycket väl att övernatta i. gott om gamla löv som blåst in i grottan bildar en mjuk bädd att vila på. I min barndom när den mytiske småtjuven "Tumbatarzan" gäckade polisen genom att hålla sig gömd i skogen var vi barn övertygade om att denna grotta var hans gömställe. Beviset var att vi hade hittat tomma konservburkar och cigarettfimpar i grottan.

Utflykt II

Orlångsjö fornborg

Borgen är belägen strax nordväst om Holmenstorp i ett svårtillgängligt område med många klyftor och raviner. Borgen täcker ett område på cirka 190x100 till 165 meter. I öst, väst och norr finns bergsstup och på borgens norra och södra sida finns rester av stenmurar. Cirka 1000 meter i sydostlig riktning finns ytterligare en fornborg, Ågestaborgen. Om de är samtida är oklart men här gick en vikingatida farled. (Wikipedia)

Fortsatte idag, tisdag 20170627 mitt projekt att söka upp och dokumentera fornborgar i Huddinge kommun. Målet var att besöka två borgar liggande ganska nära varandra invid Orlången, Orlångsjö och Ågesta fornborgar. Första målet var Orlångsjö fornborg. En cykeltur från hemmet i Hagsätra via Högmora och Svartviken ut till Ågestavägen från vilken en liten väg leder fram till Mellanbergs gård. Då markerna kring gården visade sig inhägnade med elstängsel blev det svårare än jag trott att ta sig fram till Orlångsjöbergen där borgen enligt kartan skulle vara belägen.

Jag hittade en korridor längsmed en bäck där jag med viss möda tog mig fram till bergen.

Orlångsjöbergen är ett höglänt, vilt och mycket kuperat område. Höga branter och sprickdalar som på flera platser bildar trånga pass där det är lätt att föreställa sig hur man kan överfalla inkräktare. Av själva borgen med sina murar hittade jag inte mycket bevarat. Vad som kan ha funnits hittar jag inte heller mycket information om. Intrycket är att man här i högre grad än vid till exempel Visättra- eller Stensättraborgarna litat till och använt de naturliga förutsättningarna för en befästning. Hela bergsområdet är så pass svårtillgängligt att behovet av en mur troligtvis inte varit lika stort som vid de andra borgarna. Sen kan naturligtvis tidens tand och senare människors framfart ha förstört en del av det man ursprungligen byggt. Jag såg till exempel spår av skogsmaskiner som relativt nyligen kört över något som sannolikt en gång varit en mur.

Mina föreställningar om att hitta något som liknade de, ovan nämnda, jämförelsevis välbevarade borgarna drev mig att vandra, klättra och hasa runt i det otillgängliga bergsområdet så pass länge att ingen tid fanns till att efteråt även uppsöka Ågestaborgen. Jag får spara detta till någon annan dag. Jag är inte ens säker på att jag finkammat området tillräckligt mycket för att ha lyckats upptäcka alla rester av befästningsmurar som kan finnas i området. Jag fick intrycket av att det är ett ganska stort område som utgör borgen i dess helhet vilket också bekräftas av den kartbild man finner på riksantikvarieämbetets karta

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html?tab=3&page=1&objektid=10003000640001>.

Utflykt III

Tredje utflykten till fornborgar i Huddinge. 2017-07-02 Jag besökte idag Ågesta fornborg och gjorde därefter ett återbesök till Orångsjö fornborg efter att ha gjort noggrannare studier av RAE's karta.

Ågesta Fornborg

Till Ågesta fornborg tar man sig via en liten avtagsväg från Ågestavägen ner mot fågelskyddsområdet mellan sjöarna Ågestasjön och Orlången. Avtagsvägen till höger om man kommer från Huddinge ligger mellan Högmora och Ågesta och är markerad med en upplysningstavla för Orlångens Naturreservat. Sedan följer man vägen till ännu en tavla som hälsar "Välkommen till Ågesta", passerar en vägbom och tar sig sedan vidare till man finner en skylt "Skolledan" som pekar till vänster. Följ stigen tills du åter är uppe på en liten väg som leder förbi några torp och ett större, rätt förfallet, gult hus (Stora Orlångsjö gård) . Efter det gör vägen en stor krok kring det bergsområde där borgen är belägen. Du kan nalkas borgen redan där men det är lättare att ta sig upp lite längre fram. Det går flera stigar upp på berget.

Vissa frågor ställer sig efter dagens besök: Hur kan man säkert avgöra om en samling stenar är rester av en fornborg eller bara ett naturligt stenskrövel? Dagens besöksmål uppvisar inte alls lika tydligt resta stenmurar som Visättra- eller Stensättraborgarna gör. Med lite fantasi kan man i och för sig livligt föreställa sig att dessa stensamlingar en gång varit murar som kanske även förstärkts med träpalissader för att hindra inkräktare men om detta skulle vara murar tror jag att jag skulle kunna påvisa ytterligare några ännu inte kända fornborgar i skogarna kring Orlången.

När det gäller Ågestaborgen som var det första målet för dagen så finner jag efter en del rundvandring kring de lägre och mellanhöga delarna av fornborgsberget en skylt ganska nära toppen som annonserar platsen. På väg dit har jag på flera lägre liggande ställen funnit stensamlingar som även dessa skulle kunna utgöra rester av murar. Uppe ovanför skylten finns också murrester som i så fall skulle motsvara det relativt lilla område som enl. RAE utgör borgen. Min teori är att det kan ha funnits flera murar på olika nivåer som värn kring ett större område runt berget.

När man står uppe på toppen kan man mycket väl föreställa sig borgens strategiska läge med branten som stupar ner mot Orlången där en inkräktare som kom sjöledes kunde upptäckas på långt håll. Om borgen är anlagd så tidigt som i tidig bronsålder kunde man antagligen också sjöledes ta sig in från det som då utgjorde Littorinahavet. Orlången ligger på en höjd av 21 meter över dagens hav och om man följer 25-meterskurvan på en topografisk karta av idag så finner man att sjösystemet Drevviken, Magelungen, Ågestasjön och Orlången vid denna tid utgjorde havsvikar i det vattensystem som numera har sitt utlopp i Kalvfjärden i Tyresö.. Havsnivån låg på den tiden, c:a 2000 år BC, alltså alldeles i början av Bronsåldern c:a 25 meter över nuvarande havsytta. Det kan förstås också tänkas att förbindelsen med havet även senare fanns via ett utlopp mellan Långsjön i Trollbäcken och Tyresöflaten. Från år 2000 BC till år 1000 BC hade havet sjunkit undan (eller landet höjts) endast c:a fem meter. Även efter 2000 bc kan det alltså ha varit möjligt att ta sig båtledes från havet in till Orlången

Orlångsjö fornborg besök två

För att lättast komma till Orlångsjöborgen tar man samma avtagsväg från Ågestavägen som till Ågestaborgen. Fortsätter samma väg fram till skylten

”Skolleden” men fortsätter därefter rakt fram något hundratal meter till en stig som går snett uppåt till höger. Sen fortsätter man denna stig tills man stöter på en mindre kraftledning med trästolpar. Strax innan kraftledningsgatan går en stig upp mot denna till höger. Följ kraftledningsgatan till tredje stolpen efter stigen så har du fornborgsberget till vänster.

Ågestaborgen betraktas ju visserligen försiktigtvis som en svårtolkad fornlämning men enligt min uppfattning är Orlångsjöborgen minst lika svårtolkad. Jag medger att området är så pass svårtillgängligt att jag, trots mina två besök på platsen, kan ha missat rester av murar någonstans. Landskapet är så kuperat och fyllt av pass, branter och raviner att man skulle kunna tillbringa en hel dag i området utan att vara säker på att man inte missat något.

När det gäller Orlångsjöborgen anser jag att teorin om läge invid en havsvik är mera tveksam. Sjön, i sin nuvarande utsträckning syns inte från borgen och de mera låglänta områden som omger berget där borgen är belägen ligger ändå över trettiometersnivån och kan alltså inte ha utgjort havsvikar ens vid bronsålderns början. Om jag inte har missat väsentliga delar av den dokumenterade muren finner jag inte heller några så pass tydliga rester att de för mig med säkerhet framstår som rester av en borg. Som jag sa tidigare så kan det i och för sig hända att jag missat något på grund av bergsområdets otillgänglighet med otaliga raviner, pass och branter. I ett dokument från Stockholms Läns Museum finner jag uppgiften att en forntida farled ska ha gått mellan Orlången via Ågestasjön till Magelungen och spekuleringen att borgarna Ågesta och Orlångsjö skulle utgöra försvarsanläggningar på ömse sidor om denna farled.

Jag har nu besökt fem av de åtta kända fornborgarna i Huddinge kommun. Av dessa fem borgar återstår en av de borgar som är belägna runt sjön Orlången. Områdena där de olika borgar jag hittills besökt är belägna liknar varandra mycket just i att de består av höjder som i åtminstone något vädersträck stupar brant ner mot det omgivande landskapet. De liknar varandra även i avseende av sin otillgänglighet, möjligen med undantag för Solgårdsborgen. Det är lätt att föreställa sig hur man uppe på dessa befästa berg framgångsrikt kunnat bekämpa inkräktare som kommit såväl sjövägen som landledes. I absolut närhet till såväl Stensättraborgen som Ågestaborgen finns också blockstensgrottor som antagligen kan ha utgjort primitiva bostäder eller övernattningsställen.

Utflykt nr 4 Skansberget Vidja

Fornborg, 90-100 m l (N-S) och 65 m br. Borgen ligger på ett högt bergskrön med en upplagd stenmur i Ö, ca 25 m l och 2-2,5 m br (N-S). Dess lodräta yttersida är 0,6-1,5 m h, ställvis kallmurad i intill 3 skift. Större stenblock, 0,5-1 m st, har lagts i de murbitar som bildar ingången. Muren är uppbyggd av 0,2-0,4 m st skarpkantiga stenar, några intill 0,5 m st. I murens mitt finns en delvis raserad ingång, ca 3 m br. Insidan av muren planar ut mot bergets sluttning och bildar därmed en terrass. Fornborgen utgöres av själva kränpartiet i ett annars sönderbrutet och otillgängligt berg. (RAE)

2017-07-13. Cyklade som vanligt hemifrån Hagsätra ner via Kräppladalen och över kommungränsen till Huddinge och Myrängen. Därifrån Ågestavägen förbi avtagsvägen till borgarna Orlångsjö och Ågesta. Vägen till Vidja går via Ågesta gård och förbi det gamla nedlagda kärnkraftverket. Vidja är ursprungligen ett fritidshusområde där det numera även finns en hel del större villor för permanent bruk. Det ligger vackert vid Orlångens sydöstra strand. Genom området går en större väg, Vidjavägen. En av de små vägar som korsar denna väg heter Helmerdalsvägen. Den har en ganska kort sträckning åt höger och slutar efter en brant backe med en vändplan. Därifrån går en stig in i skogen. Till en början brant men den planar så småningom ut. På höger sida om stigen ligger ett bergigt område som till en del utgörs av Skansberget där borgen är belägen.

Först kom jag upp på fel del av bergsmassivet och plåtade några stensamlingar som troligtvis formats av naturen i tron att detta kanske var rester av borgen. Så småningom kom jag dock rätt och kunde konstatera murrester där man fortfarande såg att de hade kallmurats, samt en skylt som bekräftade att här låg borgen.

Väl uppe på berget innanför muren hade man en vidsträckt utsikt över sjön och dess omgivning. Nästan så att man kunde se Stensättraborgens läge västerut längs Flemingsbergsviken och borgarna Ågesta och Orlångsjö i norr. I förgrunden låg de båda Balingstaholmarna.

Kan det vara så att alla borgarna längs Orlångens stränder och dess förlängning vid högre vattenstånd upp över Visättragårderna har utgjort ett sammanhållet försvarssystem där man t:ex med hjälp av eldar signalerat till varandra när fiender från havet nalkats eller har de brukats av sinsemellan fientliga klaner som försvarat sig mot varandra?

Borgarna kring Ornlången är uppförda på liknande sätt och vid liknande platser. En bergstopp som på två eller tre sidor stupar brant ner mot sjön eller dess närmaste omgivning, samt på de återstående sidorna, där en inkräktare lättare tar sig in, omgärdad av en stenmur. Kanske har man även när borgarna varit i bruk förstärkt murarna med träpallisader. I Vidjaborgens mur finns en öppning som placerats strategiskt och troligtvis lätt har kunnat täppas för vid försök till intrång.

I rubriken på skylten som utmärker Vidjaborgen står att det är en järnåldersborg. Längre nere i texten skriver man att den inte är utgrävd och därför inte säkert kan dateras. Upplysningarna på skylten vid borgarna i Stensättra, Solgård och Ågesta är mindre precisa. Jag undrar varför, vet man mera om Vidjaborgen än om de andra? För mig förefaller alla borgarna runt Ornlången eller den havsvik som det en gång var, märkbart lika och därför antagligen nyttjade för samma ändamål och vid samma tid. Lite som ett system av befästningar påminnande om det system av vårdkasar varnande för fiendeangrepp som finns längs Mälarens stränder. Jag cyklar vidare längs den knaggliga skogsväg, spärrad för biltrafik med vägbom och skyltad "Privat väg" som förbinder det område man når från Ågestavägen med den gamla Lännavägen, numera benämnd "Skrovborgsvägen". Jag korsar den nya Lännavägen och cyklar mot Ådran på en väg som, trots att där går en busslinje, bitvis är grusväg.

Mariaberget

***Mariabergets fornborg** är en **fornborg** som ligger i **Ådran** i **Huddinge kommun**.*

*Fornborgen har en storlek av cirka 70x80 meter. Den är belägen på ett högt och klippigt bergskrön med storslagen utsikt över trakten. På den södra sidan finns lite rester av en stenmur. Murens bäst bevarade del består av cirka 0,3–0,4 meter stora stenar, några är dock 0,5 meter och därutöver. Ställvis (särskilt vid ingången) syns spår av **kallmurning** i intill*

tre skift av 0,5–1,0 meter stora och kantiga stenar. Muren är där cirka 2,0 meter bred och upp till 1,0 meter hög. Borgen anlades troligen inte som någon befästning utan kan ha fungerat som en kultplats dit endast ett fåtal hade tillträde. (Wikipedia)

Fornborg, 70-80 m l (NNÖ-SSV) och 50 m br. Fornborgen som ligger på ett högt och ganska klippigt och söndersprängt bergskrön, har i S och V en ganska raserad mur, 20 m l (VSV-ÖNÖ) samt 30 m l (NV-SÖ). Övriga sidor begränsas av stup. Muren som är bäst bevarad i S, består av ca 0,3-0,4 m st stenar, några dock 0,5 m och därutöver. Ställvis (särskilt vid ingången) syns spår av kallmurning i intill 3 skift av 0,5-1 m st och kantiga stenar. Murens bredd är där ca 2 m och intill 1 m h. I V markeras murens sträckning nu endast av en sträng med ca 0,3-0,4 m st stenar. I S 2 ingångar den Ö ca 3 m och den V ca 4 m. (RAE)

Mariabergets fornborg ligger vid sjön Ådran. Sjöns namn antyder att det är en källsjö och från denna sjö leder en bäck som i början av sitt flöde är ganska strid och där platsnamn som Bruket och Sågen talar om att man här nyttjat det forsende vattnets kraft. Bäckens utlopp i Lissmasjön vilken ligger under 25 metersnivån och bör därmed, som slutet på en lång smal vik som idag är Lissmaån, fram till Bronsåldern för 3000-4000 år sen, ha ingått i den labyrint av havsvikar som idag bildar sjösystemet där Orlången, Ågestasjön, Magelungen och Drevviken ingår.

Att ta sig upp på den branta och spektakulära bergsknalle som utgör Mariaberget har varit den hittills största strapatsen på mina upptäcktsfärder bland Huddinges fornborgar. Här har vi troligtvis det brantaste och mest svårtillgängliga berget i hela kommunen. En lämpligare plats för en befästning får man leta efter. Endast på några få smala passager längs bergets sydsida finns möjligheten att något sånär lätt ta sig upp. Dessa passager är också mycket riktigt de ställen där murarna är belägna. En korp flyger plötsligt upp. Störde jag den i boet eller bara från en utsiktspunkt? Svårt att säga, Jag försökte hitta platsen den flög upp ifrån men är inte säker. Korpar bygger bo såväl i träd som på klippphyllor.

Berget ligger i ett område med fritidshus och omfattar en yta stor som ett par större fritidstomter men har på grund av sin otillgänglighet varit omöjligt att bebygga och därför, eller kanske med stöd i fornminneslagen, fått stå orört. Väl uppe på berget frapperas man av hur naturen här format de mest dramatiska pass och raviner. Man kan riktigt tänka sig hur borgens invånare likt indianer i någon gammal westernfilm anfallit inkräktare genom att hoppa på dem uppifrån passens sidor. Jag var tvungen att ta mig fram mycket försiktigt, noga avvägande varje steg för att undvika att falla nerför någon brant. Jag ser gott om blåbär i vissa av ravinerna. Antagligen ids ingen nu för tiden ta sig upp för att plocka just här. För att utan ganska stor möda ta sig upp måste man gå över den privata mark som fritidstomterna utgör.

Borgen kan knappast ha legat vid någon havsvik eller större sjösystem vid den tid då den brukats. Där skiljer sig läget från fornborgarna kring Ornlången. Den närbelägna

sjön Ådran är en liten sjö belägen 45 m över nuvarande havsnivå. Mariabergsborgen tros enl. Wikipedia snarare ha varit en kultplats än en befästning. Det spektakulära berget som liksom magiskt reser sig ur ingenstans kan kanske tala för detta. En mäktig plats utan tvivel, men å andra sidan kan de naturliga förutsättningarna för en befästning knappast bli bättre än på detta berg.

På väg till borgen hittar jag nedanstående vägvisning.

Utflykt 5

Skansberget Smista 2017-07-14.

Fornborg, ca 140-150 m l. (NÖ-SV) och ca 70 m bred. Borgen ligger på ett ganska högt mot NV något sluttande bergskrön med en upplagd stenmur i N-Ö-SV. Muren är ca 125 m lång och intill 8 m bred och 0,7 m hög upplagd av i allm 0,2-0,5 m stora stenar, varav en del skarpkantida. Muren lagd i skalmurteknik med 0,4-1 ml stenar och fyllning av 0,1-0,5 m st stenar. Den ursprungligamuren är 1,5-2 m br. Kallmursynlig i upp till 5 skikt. Intill murens SV ände är en husgrundslignande lämning 10 m l (Ö-V) av 0,2-0,5 m st stenar. Innanför denna är 3 skyttevärnslignande stenkonstruktioner, sannolikt sentida. Nivå 40-65 m ö h. (RAE)

Segeltorps fornborg ligger cirka 400 meter norr om [Gamla Södertäljevägen](#). Skansbergsvägen och Fornminnesvägen påminner om dess existens. Fornborgen eller [skansen](#) ligger på ett bergskrön mellan Skansbergsvägen och Smista allé. Stigen upp till fornborgen är delvis igenbyggd av alla nya villor som restes i början på 2000-talet.

Terrängen stupar brant i norr och väster mot Smista allé. Borgen har en kraftig mur av natursten på de flackare partierna mot sydost. Muren är cirka 125 meter lång och 5-6 meter bred med två ingångar. Berget är svåråtkomligt på tre sidor. Anläggningen har förmodligen varit en så kallad bygdeborg eller tillflyktsborg, dvs. den har

fungerat som tillflykt för den kringliggande bygden i orostider. Strax utanför murens sydvästra ände finns en [husgrund](#). Det kan ha varit ett boningshus, ett förråd eller kanske en vaktstuga. Innanför muren finns ett vattenhål vilket möjliggjorde längre vistelser i borgen.

Borgen är troligen anlagd under [folkvandringstiden](#) omkring år 500 efter Kristus. Platsen var väl valt, man hade (och har fortfarande) god översikt över omgivningen. Under forntiden kunde spejarna se drygt tre kilometer i västlig riktning och [Vårbybäckens](#) dalgång mot [Mälaren](#). Idag kan man se till [Kungens kurva](#), [Bredäng](#) och [Skärholmen](#). (Wikipedia)

Sista etappen i mitt projekt att besöka alla Huddinges fornborgar. Jag beger mig per cykel som alla de föregående gångerna men nu till kommunens nordligaste del, Smista som ligger mellan Segeltorps centrum och Kungens kurva. En jämförelsevis kort cykeltur, c:a 7 km via Långsjöns södra sida och Häradsvägen till Segeltorp och därifrån Smista allé genom företagsbyn med övervägande bilfirmor. Söder om vägen, ganska nära köpcentret i Kungens kurva reser sig Skansberget där borgen är belägen.

Först tar jag mig upp till södra sidan där berget inte stupar så brant och rekognoserar. Det visar sig att det numera är omöjligt att ta sig upp från denna sida utan att passera över någon villatomt. På kartan ser det ut som om det skulle finnas en gångstig upp från Fornminnesvägen men den gick inte att se i verkligheten. Jag återvänder ner på Smista allé och hittar en stig upp strax intill ett graffittimålat elskåp längs vägen. Stigen är ganska brant men leder mig ända upp till tavlan där en infoskylt om borgen sannolikt suttit en gång. Nu är den emellertid borta. Muren, som har en ganska lång obruten sträckning syns tydligt från tavlans plats. På vissa ställen kan man fortfarande ana kallmurningen. Andra delar är mera som rösen. På ett ställe syns en tydlig grop o muren som påminner lite om de tomtningar man kan se i klapperstensfälten vid Höga kusten. Strax innanför muren mot söder finner jag också

en flack grop med stenläggning omkring. Kan detta vara det vattenhål som omtalas i Wikipedia? I så fall verkar källan, av växtligheten i densamma att döma, sedan länge sinad.

Om borgen, som, enligt vad wikipedia säger, varit i bruk c:a 500 e Kr. så kan den definitivt inte ha leget i anslutning till vatten. Inte ens under bronsåldern har havsviken som idag är Mälaren nått i närheten av borgen. Kanske har den på något sätt ingått i något försvarssystem tillsammans med de närliggande tre borgarna, Sättraborgen i Stockholms kommun, borgen på Mälärön Estbrötet och borgen på Vikingaberget på Ekerö.

Själva berget är även från den branta delen i nordost relativt lättillgängligt och väl uppe på toppen utgör det närmast en plåtå där det är lätt att röra sig.

Borgen finns även skildrad som akvarellmålning av konstnären och f.d. reportage-tecknaren vid SVT Guggu Norinder

Den praktiska delen av mitt ursprungliga uppdrag är nu slutförd. Jag har besökt samtliga fornborgar i Huddinge kommun som är dokumenterade på RAE's karta. Jag

noterar att de sex av dem ligger i området kring sjön Orången faktiskt påminner om varandra i så pass hög grad att jag finner anledning att tro att de har bildat någon slags system eller åtminstone brukats vid samma tid för samma ändamål och av människor som hade kontakt med varandra. Står man på toppen av Skansberget i Vidja ser man åt nordväst hela Flemingsbergsvikens sträckning med borgarna Stensättra, Visättra och Solgård och rakt norrut ser man bergen där borgarna Ågesta och Orångsjö är belägna. Ett signalsystem med eldar och rök liknande vårdkasarna kring inloppet i Mälaren skulle mycket väl kunna ha funnits även kring denna forntida farled. En sådan teori skulle även kunna förklara Orångsjöborgens läge på ett bättre sätt även om man från denna inte har eller kan ha haft utsikt över vattnet. Nu har min studie begränsats till Huddinge kommun men tittar man längs stränderna på den vattenled som från Orången leder ut till havet finner man på strategiska platser flera Fornborgar som skulle kunnat ha ingått i samma system. En borg finns i Larsboda i Stockholms kommun, en annan mellan sjöarna Flaten och Ältasjön i Nacka och Två i Tyresö kommun. En vid sjön Tyresöflaten och en vid Stensjön. Alla dessa borgar ligger så att de då havsytan var 20-25 m över dagens kan ha kantat leden in till det som idag är Orången. En intressant observation är att Ältaborgen ligger intill Kasbytorpet som enligt utsago fått sitt namn därför att det, fram till 1836 då en optisk telegraf uppfördes på platsen, funnits en vårdkase på berget där fornborgen är belägen.

Av de två övriga borgarna, Skansberget i Smista och Mariaberget vid Ådran kan Smista omöjligt ha hört till samma system. Däremot kan Smistaborgen om man spekulerar haft kontakt i första hand med Sättra Fornborg i Stockholms kommun och möjligen tillsammans med denna ingått i ett system som sträcker sig via borgen på Mälaren Estbröte och vidare till Skansberget på Ekerös södras kust. Ekerö kommun hyser för övrigt ett stort antal fornborgar, såväl på själva Ekerö som på Färingsö, Adelsö och Björkö.

Mariaberget ligger i och för sig inom samma vattenföringssystem som Orångsborgarna men så pass långt ifrån de mera låglänta delarna som utgjort en större sjö eller havsvik att man därifrån knappast haft med inkräktare som kommit sjöledes att göra. Genom dalen där bäcken från Ådran ner till Lissmasjön rinner kan man i och för sig kanske ha haft sikt ända till Skansberget i Vidja. Detta skulle kunna betyda att man ändå ingått i ett system med signaleldar. Den märkligt mäktiga bergsknallen med sina drastiska formationer kanske ändå talar för att det handlar om en kultplats.

En forntida farled.

När man följer höjdkurvan som utmärker 25-metersnivån på kartan från huddingesjöarna Orången, Ågestasjön, Magelungen och Drevviken österut mot kusten finner man att hela sjösystemet tillsammans med sjöarna Långsjön, Tyresöflaten och Albysjön i Stockholms, Nacka och Tyresö kommuner samt ytterligare ett antal sjöar i området, för ungefär 6000 år sedan har utgjort en havsvik eller fjord med många förgreningar. Längs stränderna av denna fjord finner man ytterligare tre dokumenterade fornborgar, belägna på svårtillgängliga berg precis

som borgarna runt Orångens stränder. En i Larsboda, en mellan sjöarna Flaten och Ältasjön i närheten av Älta och en invid Albysjön i Tyresö.

Den tid då landhöjningen gjort att havsnivån nått 25 meter över nuvarande är alltså i övergången mellan sternalder och bronsålder för 6000 år sedan, det vill säga åtminstone tusen år innan den tid då man tror att fornborgarna byggdes och användes. Vad grundar man dessa antaganden på? När jag läser den info som finns på nätet i RAE's noter om dessa borgar förefaller antagandena ganska spekulativa.

Tusen år senare, det vill säga i mitten av bronsåldern hade havsnivån endast sjunkit fem meter till 20 m över nuvarande, vilket innebär att det då ännu är möjligt att sjöarna hängt ihop till en vik av havet. Ja, till och med ännu senare har det antagligen varit möjligt att ta sig båtledes in från Östersjön ända in i Orången även om man då fått ro motströms eller kanske dra båtarna någon sträcka.

Vad användes borgarna till? Det är tydligt att man vid flera av borgarna uppfört murar just på de platser där berget varit svårare att försvara utifrån de naturliga förutsättningarna varför man kan anta att berget hyste något som behövde försvaras mot inkräktare som, när det gäller borgarna kring denna fjord, kan antas ha kommit sjöledes utifrån Östersjön. Frågan ställer sig också; kan de ha haft något signalsystem sinsemellan likt vårdkasarna längs med farleden in mot Birka i Mälaren. Borde man i så fall ha funnit kolrester efter eldar där borgarna är belägna, eller kan sådana rester ha utplånats av tidens tand? Kan man tänka sig någon annan typ av signalsystem, till exempel ljudstarka lurar av brons, näver eller horn?

En annan fråga som ställer sig är; Kan det ha funnits borgar även på andra berg längsmed denna farled av vilka spåren idag är så otydliga och/eller svårtydda att de inte dokumenterats som fornlämningar? Av de dokumenterade borgar jag studerat kan åtminstone murresterna av Orångssjöborgen enligt min bedömning vara svåra att skilja från naturliga stensamlingar. På flera tänkbara platser är det idag dessutom sprängt, schaktat och bebyggt och därför omöjligt att inventera. Vad vet man om ifall dessa platser undersökts innan de exploaterats?

Brev till arkeologen Roger Vikell

Hej Roger.

Jag behöver svar från en arkeolog som känner kulturlandskapet på Södertörn

Hur gamla är Södertörns Fornborgar?

När jag som grabb på 1960-talet sprang i skogarna runt Flemingsbergsviken, sjön Orångens västligaste del, var fornborgen vid Stensättra ett spännande utflyktsmål. Det höga berget, de relativt väl bevarade resterna av stenvåren och inte minst blockstensgrottan som ligger alldeles nedanför själva borgen. Senare upptäckte jag att det fanns ännu en borg, om än inte lika väl bevarad på ett annat berg i skogen; Visättra fornborg.

Den mystik som omgav dessa uråldriga borgar lockade en ung grabbs fantasi. Vilka var människorna som nyttjade borgen? Vad behövde de försvara och vilka var inkräktarna? Under olika skeden av mitt liv har jag sedan på olika sätt intresserat mig för naturen, och kulturen i detta landskap.

Som nybliven pensionär bestämde jag mig i somras för att besöka alla åtta fornborgar i Huddinge kommun, av vilka sex är belägna på berg i absolut närhet till Ormlången. Jag hade sedan tidigare på en karta ritat in och färglagt 25-meterskurvan på en topografisk karta över ett område från Huddinge och ut till kusten i Tyresö kommun och insett att sjön Ormlången tillsammans med ett antal andra sjöar i såväl Huddinge som Stockholms, Nacka och Tyresö kommuner någon gång i forntiden utgjort en spretig havsvik eller kanske snarare ett system av havsvikar.

Vid studier av landhöjningen i regionen fann jag att denna havsvik torde ha funnits intakt för c:a 3000-4000 år sedan. Därefter sjunker havsnivån undan så att sjöarna reser sig ur havet, men avrinningen följer samma sträckning än idag och kanske kan en farled in i landskapet ha nyttjats ännu något tusental år.

Huddinge kommun har på flera strategiska platser uppsatt skylttavlor med upplysningar om såväl natur som kultur i landskapet. I Skylten gällande södra Ormlången-området kan man läsa följande:

”I skogarna söder om Ormlångens naturreservat finns de äldsta spåren efter människor i Stockholmsområdet. Det handlar om redskap av kvarts tillverkade vid lägerplatser för bortåt 11.000 år sedan i en dåtida karg skärgård: De äldsta fynden i själva naturreservatet är uppåt 5000 år gamla kvartsavslag. Vid Stensättra finns ett gravröse från brons- eller järnålder och en stensättning samt ett gravfält från yngre järnålder.

På skylttavlorna invid de olika borgarna spekuleras en del om deras ålder. Man konstaterar att få av borgarna är undersökta och att även de borgar som undersökts lämnar frågan öppen om deras ålder. Man anger som sannolikt att de har uppförts och nyttjats under bronsålder och järnålder, det vill säga som tidigast från den tid då havsviken ännu varit intakt ända in till Ormlången.

Om man studerar den forntida havsvikens sträckning ut mot det som då var Littorinahavet genom Stockholms, Nacka och Tyresö kommuner finner man att fornborgar finns dokumenterade på ytterligare tre berg längsmed vikens, och sannolikt farledens sträckning. En borg i Larsboda, Stockholms kommun, en i Älta, Nacka kommun och en i Tyresö kommun.

Min Undran med bakgrund av detta är om inte dessa fornborgar faktiskt är äldre än man hittills har trott och att de i första hand har nyttjats under den tid då det fortfarande gick en obruten farled in från havet ända in i Ormlången.

En annan fråga blir då också, Till vad har de nyttjats? Har man kunnat signalera mellan borgarna på något sätt, kanske liknande systemet med vårdkasar längs inloppet från havet och in i Mälaren mot Birka. Står man inne i borgen på Skansberget i Vidja ser man säkert röken från eldar vid alla de övriga borgarna kring Ormlången.

Fråga tre: Kan det tänkas ha funnits borgar på flera berg längs denna forntida farled? Vissa av resterna efter de dokumenterade borgarna är ju faktiskt ganska svåra att upptäcka och

tyda så kanske skulle man kolla lite noggrannare även exempelvis längs Drevvikens stränder. Det kan ju även finnas borgrester som helt förstörts av nutida bebyggelse.

Jag, en arkeologiintresserad amatör vänder mig till dig som arkeolog för att få svar på om det kan ligga något i mina teorier eller om jag är helt ute och cyklar. Jag bifogar det jag skrivit och fotograferat vid mina utflykter till Huddinges fornborgar.

*Med vänlig hälsning
Anders Petterson*

Hej Anders!!

Visst är Södertörn härligt.
Man måste vara ute så fort man kan i skog och mark.

Fornborgar är gåtfulla.
De som är grävda är daterade till mellersta bronsålder, 1300 - f Kr.
De håller på fram till äldre järnålder ca 500 f Kr. Dessa har låga murar som inte är helt det bästa ut militärt syfte.

Sedan kommer en andra våg med borgar mot folkvandringstid, 500 e Kr.
De har stora murar.

Ingenting tyder på att de skulle vara äldre än bronsålder. Det är en tillfällighet att de följer farleden.
Borgbyggarna la borgarna på höga berg. Gärna med utsikt över sjöar.

Kolla in vad Michael Olausson har skrivit. Åsa Wall har också skrivit om Södertörns borgar.
Ivar Schnell har skrivit i äldre arbeten.
Jag har skrivit en liten artikel till Haninge hembygds-gille som jag bifogar i en länk nedan.
Även i kommande numret av tidningen Ledungen.

Det finns nästan 100 fornborgar på Södertörn, varav många är det som arkeloger kallar "hägnade berg" eller vallanläggning" för att komma bort från ordet borg som kan föra tankarna fel.
Jag har sett drygt hälften. Har även hittat ett par nya i betydelsen oupptäckta.
De ska jag anmäla nästa år tänkte jag.

Fråga gärna mer om du undrar över något. Har jag svarat på allt nu?
I all hast / Roger